

Nr 52.

Af herr **Bellinder**, om revision af förordningen angående försäljning af brännvin den 9 juni 1905 i syfte att reformera det s. k. Göteborgssystemet.

En öfversikt af brännvinsförsäljningsbolagens omkostnader under senaste tjugu försäljningsår visar följande siffror:

1899—90	Kronor	2,852,439: 40
1890—91	„	2,949,274: 24
1891—92	„	2,998,052: 57
1892—93	„	3,150,686: 08
1893—94	„	3,223,061: 44
1894—95	„	3,354,921: 93
1895—96	„	3,494,455: 95
1896—97	„	3,577,359: 54
1897—98	„	3,688,998: 98
1898—99	„	3,771,949: 73
1899—1900	„	4,185,458: 90
1900—01	„	4,409,369: —
1901—02	„	4,757,440: 08
1902—03	„	—
1903—04	„	5,413,183: 98
1904—05	„	5,528,492: 51
1905—06	„	5,700,583: 41
1906—07	„	6,157,936: 14
1907—08 (15 månader)	„	9,057,455: 73
1909	„	7,803,133: 74

Såsom här af synes ha bolagens årliga omkostnader för ordnandet af detaljhandeln med brännvin i riket under dessa tjugu år stegrats
Bihang till Riksd. prot. 1911. 1 Saml. 2 Afd. 1 Band. 24 Häft. (Nr 52.) 1

med i rundt tal 5 miljoner kronor. Denna ofantliga omkostnadsstegring är redan för sig ägnad att väcka de allvarligaste betänkligheter. Den blifver det i än högre grad, då man iakttager huru stegringen i början rör sig i ganska långsam takt, så att skillnaden mellan det första och femte året i perioden utgör blott 369,622 kronor eller en stegring i medeltal af omkring 74,000 kronor årligen, men skillnaden mellan omkostnaderna för det första och det sista året i senaste femårsperioden eller mellan år 1904—1905 och år 1909 utgör 2,274,641 kronor eller en stegring i medeltal af 456,000 kronor årligen.

En blick på förestående öfversikt visar vidare att stegringen år från år icke är tillfällig eller rör sig i kastningar af särskild anledning, den är konsekvent genomförd, icke ett enda år har minskning inträffat, omkostnaderna ökas alltjämt.

Från affärssynpunkt är det helt naturligt att en ökad vinst måste medföra ökade omkostnader. Och medan det belopp, som brännvinsbolagen för tjugu år sedan såsom vinst lämnade det allmänna, utgjorde omkring 5 miljoner kronor, voro de år 1909 kronor 12 miljoner. Det har sålunda visserligen inträffat en högst ansenlig ökning af vinsten under dessa år, men denna ökning håller icke jämna steg med stegringen af affärsomkostnaderna.

Bolagens verksamhet rör sig emellertid som bekant på två skilda linjer, utskänkningens och minuthandelns. Och granskar man förhållandet något närmare, finner man, att omkostnadsstegringen så godt som uteslutande faller på utskänkingsrörelsen, medan det är bolagens minuthandel som gifver vinstökningen.

Tyvärr saknar den officiella statistiken, som på detta område är synnerligen knapphändig, hvarje uppgift om fördelningen af inkomster och utgifter i bolagens båda verksamhetsgrenar. De slås samman till ett. Härigenom förlorar man hvarje möjlighet till ett exakt bedömande af omkostnadernas förhållanden till den uppkommande vinsten. Emellertid ersättes denna bristfällighet i statistiken i någon mån af de mera detaljerade uppgifter, som lämnas i de särskilda bolagens årsredogörelser och revisionsberättelser.

Hufvudstadens brännvinsbolag har under lång tid ansetts såsom föredöme i fråga om Göteborgssystemets utveckling, och de siffror man kan hämta ur dess redogörelser, torde kunna anses såsom typiska för denna utveckling.

Omkostnadsfördelningen inom detsamma under år 1909 torde framgå af bifogade utdrag af revisionsberättelsen för år 1909 (bil. 1) enligt hvilken — med uteslutande af sådana utgifter, som omedelbart

gå till det allmänna, såsom skatter m. m. samt räntor — de direkta utgifterna för utskänkingsrörelsen stiga till 657,900,48 och de direkta utgifterna för minuthandeln till 128,949,12. Gemensamma utgifter, hvilka icke direkt kunna hänföras till den ena eller andra affärgrenen, såsom styrelse, kontor, reparationer m. m. uppgå till 133,009,33. Khuru dessa senare utgifter till alldeles öfvervägande grad betingas af utskänkningen, kunna de här jämnt fördelas mellan denna och minuthandeln. Man kommer då till en summa omkostnader af kronor 724,405,15 för den förra och 199,514 kronor för den senare eller i runda tal 725,000 och 200,000 kronor.

Enligt kontrollstyrelsens sammandrag betalade Stockholmsbolaget under år 1909 för brännvin af 50 procentig styrka 101,8 öre. Dess utskänkingspris var 8 öre för 4,5 ctl. af 41 procentig alkoholstyrka, hvilket motsvarar ett pris af 215 öre för liter 50 procentig vara. Bolaget hade alltså en förtjänst af 113,2 öre för hvarje utskänkt liter brännvin. Under året utskänktes 500,745 liter. Bruttoförtjänsten därå uppgick alltså till 567,000 kronor.

Omkostnaderna för denna utskänkning uppgingo, såsom nyss är visadt, till 725,000 kronor.

Bolaget drifver emellertid äfven en omfattande servering af malt-drycker samt utskänker en del finare spirituosa. Af olika ölsorter såldes å bolagens serveringsställen ej mindre än omkring 5 miljoner half-buteljer. Detta vållar att utskänkningens varukonto kan i sin helhet uppvisa en bruttoförtjänst af 920,000 kronor, sålunda ett öfverskott af 195,000 kronor. Det är den stora maldrycksomsättningen, som räddar denna gren af bolagens affärsrörelse från att gå med förlust.

Desto mera lönande visar sig bolagens minuthandel med brännvin. Skillnaden mellan inköps- och försäljningspris för den försålda varan går där till i rundt tal 1,900,000 kronor. Omkostnaderna för denna försäljning utgöra 200,000 kronor och uppstår alltså en nettovinst af 1,700,000 kronor.

Såsom afgifter för öfverlättna rättigheter redovisar bolaget ett belopp af 815,233,38 kronor eller med afdrag af den försäljningsavgift bolaget själfv erlägger och af stämplars netto 760,000 kronor.

Bolagets till det allmänna redovisade nettovinst utgjorde för år 1909 kronor 2,338,311: 63.

Såsom af denna undersökning framgår har stat och kommun mycket ringa eller intet ekonomiskt intresse i brännvinsutskänkningen i hufvudstaden. De s. k. brännvinsmedel, som inflyta i det allmännas kassar, härleda sig så godt som uteslutande från minuthandeln och från

afgifter å försäljningen af finare spirituosa. De ofantliga omkostnaderna för kroghållningen äta upp hela förtjänsten å brännvinsutskänknigen och mera därtill.

Under dessa omständigheter må man väl fråga sig, om dessa krogar — 30 till antalet — som Stockholmsbolaget själf innehar, fylla ett sådant samhälleligt syfte, att de berättiga till nedläggande af en omkostnadssumma af 725,000 kronor af allmänna medel eller om icke en billigare anordning vore tänkbar och önskelig.

Ser man till polisstatistiken så finner man, att under år 1908 å utskänkingsbolagets 30 krogar 1,036 personer gjorde sig skyldiga till fylleriförseelser, medan endast 159 fyllerister anhöllos från de 66 lokaler, som af bolaget öfverlåtits åt enskilda.

Granskar man bolagets egen statistik öfver konsumtionen under de senaste tjugu åren, så finner man att under den första femårsperioden däraf 5,12 liter komma på hvarje invånare för utskänkning och 6,84 liter för minuthandel, medan under den senaste 5-årsperioden endast 2,64 liter komma på utskänkning men 8,19 på minuthandeln. Tillhoppa visar konsumtionen under första perioden 11,96 liter per invånare, men har under sista perioden sjunkit till 10,83 liter eller i det närmaste 10 procent.

Denna sänkning är dock mera skenbar än verklig. Den motsvaras nämligen till fullo af ökning i afsättningen å bolagen i Stockholms grannorter. År 1906 t. ex. sjönk konsumtionen i Stockholm med öfver 3 liter per invånare, men samtidigt sprang försäljningen i angränsande samhällen upp med omkring 300,000 liter. Den enkla anledningen var, att det brännvin, som bolaget det året förde, icke föll dess kunder i smaken. Något liknande synes ha upprepats under året 1909.

Såsom af förestående synes, kan man icke finna, att Göteborgssystemets verksamhet i Stockholm, trots de ofantliga omkostnader som därpå nedlagts, har medfört *någon som helst minskning i brännvinsförbrukningen under sistförflutna tjugu år*. Krogsupningen har minskats, men litersupningen ökats i motsvarande mån.

Detta synes vara den typiska utvecklingen för hela riket, ehuru förhållandet ej kan med exakta siffror konstateras.

* * *

Brännvin är en vara, som kan hålla sig hur länge som helst, den förstöres hvarken af köld eller värme.

Sälunda är det gifvet, att omkostnaderna för utskänkingen skulle kunna vara synnerligen låga.

Att de tvärtom stigit öfver all rimlighets gränser, däröfver gifva besök i systemets krogar i olika städer en tydlig förklaring. Den brist på sparsamhet, som bolagen i Stockholm och Göteborg lagt å daga vid anordnandet af lokaler, har funnit efterföljare öfver hela landet.

Om inför Sveriges Riksdag den fråga framställdes: Skola vi årligen offra många miljoner kronor i omkostnader för att göra landets krogväsen så ståtligt, tilldragande och praktfullt som tänkbart för att därmed tubba allt flere drinkare inom dess trollkrets, så torde icke någon röst höja sig för bifall till en dylik motion. Men icke desto mindre finner sig Riksdagen år efter år uti att så sker, visserligen under den inbillningen, att den utvecklade praktens verkar i sedlighetens intresse.

I det praktverk, hvarmed Stockholms brännvinsbolag år 1902 firade sitt 25-års jubileum, synes till och med skildringen af de krogslott bolaget låtit uppföra, vara hufvudsaken.

Det faller icke någon människa in att beskylla våra utskänkningsbolags ledande män för att icke efter bästa förstånd och med ärligt uppsåt söka fylla den uppgift i sedlighetens och nykterhetens intresse, som de åtagit sig.

Men de hafva sin svaghet. De äro så ytterst känsliga för allt beröm, särskildt när det kommer från utlänningar, som gästa landet för att på några dagar studera det mångbepriade Göteborgssystemet. Och för denna lilla fåfånga offra de allt för mycket af realiteten, som i detta fall på det närmaste sammanhänger med kostnadsfrågan.

I skrifvelsen af den 26 september 1903 till chefen för kungl. finansdepartementet uttalade utskänkningsbolagens förtroendenämnd den mening, »att då begäret efter starka drycker ej kunde helt och hållet undertryckas, arbetarebefolkningen åtminstone vandes så mycket som möjligt vid att, i likhet med de i förmögenhet och bildning högre ställda samhällsklasserna, betrakta brännvinet icke såsom en läskedryck utan såsom en krydda till maten, och på grund af denna uppfattning hade bolagen numera allmänt inrättat sina utskänkningsställen till hufvudsakligen matanstalter, hvarest brännvinsförsäljningen, så långt omständigheterna medgäfv, vore inskränkt till servering vid måltider åt spisande gäster.»

Detta är det program, som bolagen själfva officiellt ställt för sin verksamhet. Under en tid då den gamla folkseden att taga »en sup till maten» alltmera försvinner ur bildade kretsar, verkar det egen-

domligt att se Göteborgssystemen sätta dess upplifvande bland arbetareklassen såsom ett rättesnöre för sin rörelse. *Uttalandet vittnar ock om ganska mycken okunnighet om brännvinsbegärets yttringar.* Visst är, att om utskänkningsbolagen lyckades vänja hela vår arbetarebefolkning att taga denna farliga krydda till maten, så skulle ej ett steg därmed ha tagits till bekämpandet af rusdrycksåtrån *mellan* måltiderna.

Det är denna oriktiga föreställning, hvarpå vårt utskänkningsväsende under senare år blifvit byggdt.

Under äldre tider funnos i hufvudstaden liksom annorstädes talrika matställen, där god och snygg föda serverades. Konkurrensen dem emellan var ganska stor och höll priserna nere. I allmänhet voro gästerna belättna, och voro de det ej, gingo de till ett annat ställe, som bättre motsvarade deras smak.

Det öfvervägande flertalet af dessa serveringar saknade all utskänkningsrätt.

Denna näring har under senare år allt mera fört ett tynande lif. Den kan ej uppehålla konkurrensen med bolagsvärdshusen och deras af allmänna medel understödda mathållning.

Redan för ett tiotal år sedan framträdde offentligen denna klagan öfver bolagens illojala konkurrens med enskilda näringsställen och nykterhetsvärdshus. Dessas innehafvare gjorde anmärkning öfver den oförskylda förlust, som så tillfogades dem, och häri fingo de instämmande från nykterhetsifrare. I denna klagan framhöllos den »osunda konkurrensen» och faran för att arbetarne och deras vederlikar genom att intaga sin föda på bolagskrogarne utsattes för en frestelse till rusdryckers förtärande, hvartill måltiderna eljest icke skulle gifva upphof.

I slutet af 1899 afgaf Stockholmsbolaget ett utlåtande öfver denna klagan. Det kunde icke finna mer än två alternativ, på hvilka den öfverklagade olägenheten kunde afvärjas, den ena var att för framtiden hålla underhålligt mat, den andra att fördyra densamma.

Blefve maten sämre, komme antalet ordentliga gäster, som ginge till utskänkningsställena allenast eller förnämligast för den goda mathållningens skull, att minskas. Dessa ställen »skulle alltså mista sin nyttigaste och mest berömdvärda sida, nämligen den att vara matanstalter för arbetsklassen, och i utbyte mot den erkänt framstående ställning, de i detta hänseende nu intaga, komme de att iklädas hufvudkaraktären af supställen».

Bolaget erkänner själf, att det använder den goda mathållningen såsom lockbete för att draga till sig och fasthålla ordentliga gäster vid krogen.

Erfarenheten har emellertid visat, att detta lockbete måste doppas i brännvin, om det skall utöfva någon dragningskraft på allmänheten. Att uppmuntra brännvinsförtärandet med lyx och god mat kan aldrig vara samhällsgagneligt och än mindre — ekonomiskt.

Sedan bolagen lyckats till stor del konkurrera ihjäl den enskilda mathållning utan utskänkingsrätt, som förut florerade, ha de på många orter sökt få till stånd på allmän bekostnad upprättade matserveringar utan alkoholhaltiga drycker.

Först arbetar man af alla krafter att genom osund konkurrens döda de nykterhetsvärdshus och fria matställen för arbetare som funnos. Sedan detta till större eller mindre del lyckats, gör man experiment med att upprätta nykterhetsafdelningar inom egna lokaler, och då detta bringar förlust, begär man rättighet att använda allmänna medel till upprättande och underhåll af nya nykterhetsvärdshus.

Göteborgssystemets utveckling har i Sverige gått i helt annan riktning än dess stiftare tänkt. Läser man det yttrande, som i april 1865 afgafs af den kommitté, som tillsatts i Göteborg för att utröna orsakerna till pauperismen i samhället, »tillvaron af ett proletariat af stort omfång och djup, hvilket icke syntes vara i aftagande utan i en hotande tillväxt», så finner man bl. a. följande passus: »En af de mest verkande orsakerna till nöden fann kommittén ligga i brännvinssuperiet och krogarnes dåliga anordningar. På dem serverades brännvin äfven åt minderåriga och åt rusiga kunder. Brännvin såldes på kredit och mot pant. Det gamla stadgandet att lagad mat alltid skulle vara att tillgå trotsades ofta öppet af krögarna. Ett flertal af stadens krogar utgjorde verkliga suphålur, där lasten frodades i smuts, mörker och stank. Äfven de strängaste ordningsföreskrifter och den vaksammaste polisuppsikt kunde icke råda bot mot allt detta oskick, allt detta elände, där den enskilda vinningslystnaden dref ocker på lastens bekostnad.»

Af detta yttrande framgår, att undersökningen särskildt afsåg de usla krognästen, som besöktes af samhällets drägg. Här ville man sopa rent och göra snyggt, hindra supandet på kredit eller af minderåriga, hålla ordentlig mat och skaffa ljusa och rymliga lokaler.

Det enklaste hade varit att helt enkelt stänga alla krognästen, om hvilka den tillsatta kommittén talar. Men kommittéledamöterna voro praktiskt erfarna män. De visste att lasten ej kunde hämmas på dylikt sätt. Den skulle blott drivas in på än farligare afvägar. Brännvinet skulle köpas stopvis och hemmet förvandlas till krog. Därför ville man ej afskära möjligheten för drinkaren att få sin sup vid krog-

disken ehuru ingenting finge uppmuntra honom därtill eller hålla honom kvar där.

»Bolagskrogen» från systemets första tid har emellertid i våra dagar bragts upp på ett så högt plan, att den ej längre kan nås af sina ursprungliga kunder. Dessa ha stötts ned i litersupningens elände. Tillsattes nu, särskildt i hufvudstaden såsom år 1865 i Göteborg, en kommitté för att undersöka orsakerna till fattigdom och dryckenskap i samhället, skulle den ej kunna undgå att märka, huru just de eländigaste sakna medel att supa efter systembolagets dyra recept och därför af sitt dryckesbegär genom litersupning dragas allt djupare och djupare ned. De kunna ej få en eller ett par supar vid krogdisken, de tömma därför litern i portgångar och i de kyffan, där de ha sin bostad.

Få hafva en aning om huru många »inneboendeställen» i hufvudstaden och andra större städer, som i själfva verket äro krognästen af värsta slag, där fylleri och andra laster florerar ostörda af alla »ordningsmän», stängningstider och dylikt. Ja, man kan påstå, att hvarje åtgärd, som lyfter systemkrogen upp till högre plan och afser att göra den mindre tillgänglig, i själfva verket blott bereder rum för dylika hemsupningsställen och inneboendekrogar.

Systemvärdshuset söker en annan publik, den ordentlige arbetaren, som förut intog sina måltider på privata matställen eller i hemmet, men som nu af den bättre och billigare maten, de ståtliga lokalerna, den strålande belysningen, den sköna värmen, lockas in på matkrogen, för att där till måltiden få helan och halfvan, samt ett par buteljer öl. Gästen skall hafva mycken inre motståndskraft, om han ej faller för den dagliga och stundliga frestelsen. Då man i dessa dagar läser i tidningarna, att landets nykterhetsordnar under senare tider på grund af brott mot ordnarnes lagar haft stora affall, hänger detta nära ihop med svårigheten att kunna motstå frestelsen till att förtära brännvin eller öl vid besök å bolagskrogarne, hvilka besök före affallen troligen afsetts för att intaga en måltid god mat. »Göteborgssystemet» har satt brännvinsglaset inom räckhåll från mattallriken, det har gjort brännvinet till en nödvändig krydda till maten. Dess missriktade sedlighetssträfvän gör omedvetet allt för att uppfostra kunden till vanesupare, dock naturligtvis alltid efter reglementen och ordningsföreskrifter.

Meningarna äro delade om det mer eller mindre skadliga häruti. Det är med brännvinet som med tobaken: vanan förtager de obehagliga yttre verkningarna. Det mått brännvin, som skulle göra en dräng

från landet vild och galen i hufvudet, sväljer en af »systemets» tränade kunder utan att blinka. Den, som dagligen förtär spritvaror, blifver sällan märkbart rusig, medan den, som blott tillfälligt åtkommer dylika, är ytterst känslig för ruset.

Detta är förklaringen, att i större städer fylleriförseelserna städse ökas i jämbredd med de restriktiva bestämmelser, som vidtagas för att hämma dryckesvanan.

I Kristiania t. ex., där så oerhördt stränga bestämmelser äro rådande i fråga om utskänkning och försäljning af spritdrycker, är antalet fyllerister mångfaldigt större än i Köpenhamn, där nästan inga hinder läggas för supningen. Emellertid är det ju välbekant, att spritdryckskonsumtionen i Köpenhamn är ofantligt mycket större än i Kristiania. Skillnaden är, att i den danska hufvudstaden arbetarbefolkningen utgöres af någorlunda måttliga vanedrinkare och i den senare af omåttliga tillfällighetssupare. Och det är dessa senare, som oftast råka i klammeri med polisen.

Obenägenheten hos städernas unge män att träda i ordnad äktenskap torde i mycket vara att hänföra till systemets verkningar. Till följd af bostadsbrist och höga hyror måste utrymmet blifva trångt för det unga paret. I många fall får det nöja sig med små mörka kyffen, hvilka åter måste delas med inneboende. Huru skall icke ungarlivets kroghärlighet hägra för den gifte mannen. Huru måste icke jämförelsen mellan den kost, hustrun kan bjuda, och den, som »Systemet» bestod, tränga sig på honom. Ett kan han dock alltid skaffa: supen, som krogen så småningom lärde honom att nyttja till maten. Och så kommer »litern» in i hemmet. De inneboende deltaga i välfägnaden. Nästa gång är det deras tur att bjuda. Och så går det året rundt.

Sant är, att bolagen själfva icke bekosta den mat, som billigare än å andra ställen kan serveras å deras värdshus och källare. Detta är föreståndarens ensak. Men bolaget håller honom med fria lokaler, fri betjäning, fri värme, belysning och renhållning, fritt duktyg och servis, reparerar och underhåller allting och aflönar honom själf därtill. Omkostnaderna för dessa förmåner, som sätta bolagens föreståndare i tillfälle att konkurrera ihjäl de privata matställena, för arbetsklassen, belöpa sig endast för hufvudstaden till mellan 700,000 och 800,000 kronor och utgöra en dryg del af de 8 miljoner kronor, som det allmänna årligen består till Göteborgssystemets omkostnader.

Flera bolag hafva jämte den allmänna afdelningen upprättat s. k. bättre källarafdelningar, hvilka draga ansenliga omkostnader.

Kunderna i dessa äro mera sällan vanliga kroppsarbetare. De

utgöras i Stockholm, enligt en af kontrollörerna S. J. Rehn och C. Borg den 1 oktober 1907 till bolagsstyrelsen afgifven rapport, »hufvudsakligast af personer tillhörande medelklassen, såsom mindre handtverksmästare, småhandlande, bokhållare, handelsbiträden, betjäning vid stadens och statens verk och inrättningar, underbefäl vid armén och flottan, förmän och s. k. basar vid byggen och stadens hamnplatser.»

På försök indrogs från den 1 april 1907 spirituosaserveringen i dessa källarafdelningar. Detta väckte mycket missnöje och kunderna drogo sig bort från bolagens värdshus. De båda nämnda kontrollörerna sammanfatta i ofvan omförmälda rapport deras klagomål. »Vi äro» — säga de — »hederliga och laglydiga människor, som, utan att vara drinkare, dock vilja hafva en sup till maten samt därefter vårt 'kaffe och avec'. Nu måste vi endera afstå från supen eller ock gå in i den allmänna afdelningen och där intaga vår måltid, många gånger i sällskap med våra arbetare eller med personer, som vi i ett eller annat afseende hafva under vår tillsyn eller kontroll. Visserligen kunna vi gå in på en andra klass restaurant, men där äro mat och dricksvaror i allmänhet dubbelt så dyra som i bolagets källarafdelning, hvarjämte maten och dricksvarorna ej äro underkastade den kontroll som å bolagets ställen, hvartill kommer, att dessa restaurantlokaler, på få undantag när, ej kunna mäta sig med bolagets beträffande ljus, utrymme och snygghet.»

Man torde ej behöfva framhålla, huru olämpligt det måste vara att personer, som i allmänhet intaga en mera gynnsam ekonomisk ställning, skola med uppoffring af allmänna medel utom andra förmåner hållas med mat till halfva priset mot hvad den enskilda företagsamheten mäktar åstadkomma.

I ett memorial till utskänkningsbolagens förtroendenämnd af samma dag bekräftar direktören S. Rubenson kontrollörernas erfarenhet om att det, trots dessa förmåner, är åtkomsten af spritvaror, som lockar kunder till bolagets källarlokaler. Han skildrar dessa under denna tid sålunda: »Med några undantag råder å dessa ställen en ödslighet, som gör ett nästan pinsamt intryck. I *matsalen* stå en mängd dukade bord, men gästernas antal inskränker sig gemenligen, äfven under de vanliga måltidstimmarna, till en eller två. Ännu mer framträder ödsligheten i *kaférummet*. Man trodde, att, sedan all spirituos- och ölservering upphört i denna del af lokalen, densamma skulle af en nykterhetsälskande publik i stor utsträckning anlitas för intagande af kaffe, té, mjölk, läskedrycker och andra icke alkoholhaltiga dricksvaror, men i stället stå

kaférummen nu totalt öfvergifna; under hela serveringstiden ser man icke en enda gäst därstädes.»

Med anledning af de vunna erfarenheterna har bolaget återgått till den gamla ordningen, och utgifterna för hållande af dessa dyra och rymliga lokaler, där medelklassen ej behöfver beblanda sig med kroppsarbetare, icke förmannen med sina underordnade, men dock kan jämte brännvin erhålla »mat till halfva priset», återfinnas allt fortfarande bland bolagets omkostnader.

Såsom förut framhållits, är det en villfarelse, att det tiotal miljoner kronor, som årligen af brännvinsbolagen i riket betalas till statsverk, kommuner m. m., hufvudsakligen härleda sig från utskänkningsen af brännvin. Denna utskänkning bidrager mycket litet därtill.

Det är bolagens literförsäljning, som bringar den stora vinsten. Och denna försäljning, som från början var alldeles främmande för Göteborgssystemets sedliga verksamhet, har visat sig vara en mycket lönande affär. Den skötes ock uteslutande såsom sådan med små omkostnader, enkla lokaler och billig betjäning.

En engelsman, mr Edwin A. Pratt, som för några år sedan besökte Sverige för att studera brännvinshandelns ordnande i vårt land, gifver följande sanna och målande skildring af den affärsmässiga expeditionen på en minuthandelslokal i Göteborg:

»Jag är fullkomligt säker på» — skrifver han — »att till och med den mest energiske magasinsbokhållare i England skulle knappast med större snabbhet kunna fylla 4,000 buteljer, som inlämnas af kånhända 3,500 kunder i en liten lokal mellan kl. 9 f. m. och 6 e. m. I lokalens bortre del stå fem stora brännvinsfat. Dessa stå i förbindelse med en rad kranar längs disken, hvar och en öfvertäckt af en mätare, liknande en glaskaraffin och rymmande precis 1 liter brännvin. En vridning på handtaget, och karaffinen fylles med brännvin, färdigt för kunden. Ännu en vridning på handtaget, och på precis 15 eller 16 sekunder rinner brännvinet ur karaffinen ned i kundens butelj. Inom ännu några sekunder har biträdet slagit en kork i buteljen (en korg med korkar och en klubba finnes vid hvarje kran), hvarpå kunden betalar och lämnar plats för den näste. Hela affären har tagit omkring en half minut, fastän naturligtvis somliga måste vänta, då butiken är öfverfylld. På så sätt pågår det hela dagen, på lördagarne nästan utan afbrott, till dess lokalen stänges kl. 6.»

Denna skildring torde hafva tillämpning på alla de orter, där bolagen i sina försäljningslokaler drifva handel med uteslutande eller hufvudsakligast brännvin och sprit.

Varan köpes och säljes i samma skick och den noggrannaste kontroll kan därför med enkla medel utöfvas öfver att icke svek eller försnillning äger rum. Omkostnaderna blifva en obetydlighet i förhållande till vinsten och det möter icke någon svårighet att öfvervaka, att de föreskrifter, som i sedlighetens intresse utfärdats, också efterlefvas.

Förr var detta den vanliga typen för bolagets försäljningslokaler. Den börjar nu alltmera undanträngas af en annan, där bodens hyllor upptagas af punschflaskor och buteljer, innehållande »finare spirituos», såsom whisky och konjak, hvilka ståta med pråliga utländska och inhemska firmaetiketter.

I ett par motioner vid föregående riksdag har jag och andra motionärer redan framhållit, hur utvidgning af bolagens affärsverksamhet till att äfven omfatta varufabrikation genom blandning, försäkring m. m. faktiskt omöjliggör hvarje annan kontroll än den, som stannar på papperet och lämnar öppet spelrum för allehanda fusk. Då Riksdagen i anledning däraf aflät en skrifvelse till Konungen med begäran om opartisk och grundlig utredning beträffande omfattningen af förefintliga missbruk samt möjligheten af deras afhjälpande genom skärpt kontroll eller genom andra lämpliga åtgärder, är det icke nödigt att här vidare orda i denna sak.

Gifvet är emellertid, att denna utvidgning af affärsverksamheten måste i hög grad öka bolagens omkostnader, medan den samtida ökningen af vinsten blifver ganska tvifvelaktig. Man stödes i denna uppfattning af en jämförelse mellan kungl. kontrollstyrelsens tabeller öfver försäljningsbolagens verksamhet under olika år. Går man t. ex. blott tio år tillbaka, så finner man, att 1898—99 bolagens bruttovinst i medeltal för hela riket var 54,4 öre på hvarje liter försåld spirituos och att densamma år 1909 utgjorde 76,6 öre, alltså en högst anseelig stegring. Men af bruttovinsten år 1898 åtgingo endast 14,4 öre till omkostnader, men år 1909 utgjorde dessa 30,2 öre; den för det allmänna behållna nettovinsten utgjorde det förstnämnda året 40 öre, det senare 46,4 öre. Häraf framgår, att det belopp, som utkräfvades af den spirituosaförtärande befolkningen, under mellanliggande år ökats med 41 %, bolagens omkostnader med 110 %, men den det allmänna tillkommande vinsten med endast 16 %.

Såsom redan visats, beror den alldeles öfvervägande delen af denna onaturliga omkostnadsökning på det sätt, hvarpå utskänkingsrörelsen bedrivs. Men man kan icke undgå att ställa denna ökning äfven i

samband med utvidgningen af rörelsen till områden, som enligt sin egen natur undandraga sig hvarje möjlighet till offentlig kontroll.

De procentsiffror, som nyss anförts, äro i sig anmärkningsvärda. De blifva detta i än högre grad, då man känner, att för bolagen under senare år öppnats inkomstkällor, hvilka äro rikligt gifvande, men som icke böra kunna medföra några nämnvärda omkostnader. Dessas förhållande till vinsten borde nämligen under en normal utveckling till följd häraf hafva minskats i stället för att ökas.

Till protokollet vid utskänkningsbolagens förtroendenämnds sammanträde i februari 1908 togs ett uttalande af nämnden, att bolagens syfte visserligen först och främst vore att från detaljhandeln med brännvin undandraga allt enskildt vinningsbegär, men att detta syfte numera blifvit »utvidgadt att omfatta jämväl en beskattning af konsumtionen».

Det må lämnas därhän, huru denna tolkning af brännvinsförsäljningsförordningen låter förena sig med den beskattningsrätt, som skall »utföras af Riksdagen allena». Man får i stället hålla sig till det faktum, att bolagen under senare år alltmera belägga sådan spirituosa konsumtion, med hvilken de för öfrigt ej taga någon som helst befattning, med afgifter olika för olika varor och olika för olika platser. Denna skatteuppbörd, som föranleder ringa besvär och nästan inga kostnader, inbragte t. ex. i Stockholm under år 1909 netto 760,000 kronor eller i det närmaste en tredjedel af hela årsvinsten.

År 1898 utgjorde Stockholmsbolagets omkostnader för hvarje liter såld spirituosa 17,7 öre och vinsten därå 53,8; år 1909 hade omkostnaderna stigit till 39,4 och vinsten till 60,2 öre. Stegringen i bruttovinsten hade alltså varit från 71,5 till 99,6 öre, men af denna stegring slukades lejonparten eller 20,7 öre af ökade omkostnader, medan endast 6,4 öre kom det allmänna till godo; detta oaktadt bolagets nya verksamhet med skatteuppbörden.

För hvarje år träder missförhållandet mellan bolagens omkostnader och de belopp, som såsom nettovinst öfverlämnas till det allmänna, allt skarpare i dagen. Under dessa omständigheter är det helt naturligt att bolagen måste anstränga sina yttersta krafter för att genom ökade vinstmöjligheter söka utjämna detta missförhållande. Häremot vore ej heller något att invända, om bolagen hölle sig på fast och säker mark i stället för att inlåta sig på spekulativa företag, hvilka till sitt resultat äro synnerligen osäkra, hvilka *framför allt* försvåra eller omöjliggöra kontroll och som alldeles synes lämna ur sikte systemets främsta och enligt lagen enda uppgift att verka i sedlighetens och nykterhetens intresse.

Till sådana företag måste räknas:

- a) de fabriker, aktiebolaget Göteborgssystemet i Stockholm m. fl. andra anlagt för kallrening af brännvin;
- b) den fabrik, förut berörda systembolag beslutat anlägga för tillverkning af konjak.

Redan i det förhållande, att Riksdagen i skrifvelse till Konungen anhållit om grundlig utredning af hithörande angelägenheter, borde legat en allvarlig maning för det enskilda bolag, som af lagstiftningen anförtrotts en undantagsställning att förvalta allmänna medel, att icke söka föregripa de åtgärder, som Konung och Riksdag kunna finna sig föranlåtna att vidtaga. Det vittnar icke om mycken hänsyn för statsmakternas vilja, att bolaget sålunda fattar beslut, hvilkas utförande kunna komma i strid med blifvande lagstiftning i ämnet. Riksdagen torde kunna ha förväntat, att skrifvelsens innehåll beaktats af förtröendebolaget.

Under dessa förhållanden synes det hafva varit helt naturligt, att Stockholmsbolaget ingått till vederbörande myndighet med en framställning om förhållandenas ordnande eller sökt genom enskild motionär fått ärendet draget under Riksdagens pröfning. Lagstiftarne skulle förvisso icke hafva undandragit sig att meddela sådana bestämmelser, att den nu rådande ojämnheten och godtyckligheten blifvit ersatta med likformighet och ordning. De tvister och slitningar, som kunna förefinnas mellan bolagen inbördes, kunna endast vara till skada för samhället. Det innebär ock en orättvisa mot de enskilde medborgare, som idka spirituosahandel, att de, som äro bosatta å den ena orten inom riket, skola betungas med högre afgifter och strängare bestämmelser än rättighetshafvare å annan plats, hvarigenom de senare komma i åtnjutande af stora affärsförmåner på de förres bekostnad utan att det allmänna därpå erhåller något gagn.

»Dylik förlust för de enskilde skulle» — har med fog framhållits af en af Stockholmsbolagets ledande män — »säkerligen af dem, som den komme att drabba, bäras med större jämnmod, ifall den haft sin upprinnelse i lagstiftarens vilja, än om den framtvingits genom kontrakt, hvari endast den ena kontrahentens önskan fått göra sig gällande; i senare fallet skulle den otvifvelaktigt väcka ett missnöje, ledande till ökning af de obehagliga konflikter, som redan nu af liknande orsaker alltemellanåt uppstå mellan bolagen och de omförmälda affärsmännen, samt därjämte ge ökad näring åt den vid agitationer mot bolagsinstitutionen ej sällan framförda opinionen, att bolagen i och genom det dem tillerkända herraväldet öfver en loflig affärsverksamhet äfven

i den del däraf, som ej drifves omedelbart af bolagen själfva, förlänats befogenhet till en godtycklig maktutöfning, i själfva verket innebärande ett slags lagstiftnings- och beskattningsrätt, som eljest tillkommer Konung och Riksdag gemensamt.»

Då en dylik *lagstiftnings- och beskattningsrätt*, som här åsyftas, naturligtvis icke tillkommer bolagen, om också dessas förtroendenämnd förklarar dem vara i besittning däraf, så hade det legat nära till hands att afvakta de åtgärder lagstiftningen kunde vidtaga för att afhjälpa de olägenheter det rådande bolagsgodtycket medför. Så har dock icke skett. I skrifvelse till kungl. öfverståthållareämbetet har Stockholmsbolagets styrelse meddelat, att de för att afvärja konkurrens från landsorten af billig konjak fattat beslut, att bolaget själf skall tillreda och å sina egna utnineringsställen sälja sådan vara.

Öfverståthållareämbetet, hvilket har att fastställa bolagets öfverlåtelsekontrakt, har förklarar, att ämbetet väl ansåg önskvärdt, att aktiebolaget Göteborgssystemet i Stockholm i förevarande afseende handlat på annat sätt, än hvad som skett, men dock med hänsyn till omfattningen af den pröfningsrätt, som enligt § 17 mom. 2 af kungl. förordningen angående försäljning af brännvin den 9 juni 1905 tillkommer öfverståthållareämbetet, fann de omständigheter, att kontrakten mellan bolaget och stadens vin- och spirituosa-handlare icke afslutats för samma tid som bolagets egen koncessionstid, äfvensom att i kontrakten vidtagits vissa prisbestämmelser, icke kunna föranleda till kontraktens ogillande.

Den i nykterhetshänseende lofvärda åtgärden att sätta högre minimipris å s. k. finare spirituosa har alltså resulterat i att bolaget själf ämnar tillverka och försälja dylik vara. I stället för att i nykterhetens och sedlighetens intresse söka få bort denna billiga och dåliga vara och uppdraga en fast prisgräns mellan egentligt brännvin och annan dyrare spirituosa har bolaget ansett sig böra upptaga konkurrens på detta område med andra städer till skada för nykterhet och ordning i det egna samhället.

Bolagets moraliska betänkligheter synas hafva öfverröstats af dess önskan att bereda det allmänna, särskildt Stockholms stad, en anseelig vinst på denna rörelse. Huruvida denna önskan skall kunna uppfyllas, torde dock vara skäligen tvifvelaktigt. Bolaget har redan förut saluhållit »konjak» till underpris, men allmänheten har icke velat köpa däraf. Däremot är det alldeles visst, att den nya fabriksverksamheten måste i ytterligare grad öka bolagets omkostnader och göra kontrollen öfver dess rörelse än svårare och mera otillförlitlig, än redan är fallet.

Begreppen »bolag» och »Göteborgssystem» ha i den allmänna uppfattningen så vuxit samman, att man har mycket svårt att skilja dem åt. Emellertid är sammanhanget mellan båda helt tillfälligt.

Bolagsbildningen var från början en ren *lämplighetsåtgärd*, då man ej kunde tänka sig möjligheten, att en enskild person skulle vara benägen att uteslutande i nykterhetens intresse insätta kapital och möda på krogväsendets sundare utbildning och tiden ej heller var mogen för statens direkta ingripande.

Under bolagssystemets följande utveckling hafva dess skuggsidor allt skarpare träd fram. Det har manat fram ett slöseri med allmänna medel, som skulle förefalla otroligt, om ej officiella siffror bestyrkte det samma. En omkostnadssumma af 8 miljoner kronor på ett år för handel och utskänkning af en så enkel och lättskött vara som brännvin! Det är upprörande och orimligt. Det har vidare drifvit fram ett från nykterhetssynpunkt alldeles förkastligt sträfvande att i sedlighetens intresse locka kunder till krogen, göra den till centralpunkten i en mängd arbetares lif, där de intaga sina måltider och där de bjudas allsköns trefnad. Det har på dessa krogars ordnande i inbördes täflan lagts ned belopp, som icke stå i något rimligt förhållande till de förment samhällsgagnande syften, som man därmed velat vinna.

Under föregående riksdagar ha framlagts af kungl. kontrollstyrelsens redogörelser styrkta utredningar om det planlösa virrvarr, som råder i bolagens handtering i rikets olika städer äfven i andra afseenden än de här påpekade. Det är ju heller icke möjligt annat än att så skall vara, då ett statsmonopol af det ena eller andra slaget skall förvaltas af ungefär 130 styrelser i ungefär 130 samhällen.

Vare sig man lägger hufvudvikt vid det ena eller andra syftet: nykterhetens främjande eller ekonomisk vinning åt det allmänna, är ett dylikt system lika olämpligt. Det kan icke blifva någon enhetlighet i arbetet, och de 130 aflönade styrelserna med hela den stora apparat de draga med sig kosta stora summor utan motsvarande gagn.

Det heter visserligen, att all enskild vinning skall vara utestängd från bolagens ordnande i sedlighetens intresse af detaljhandeln med brännvin i riket. Men då etthundratrettiotal enskilda bolag äga att såsom »omkostnader» årligen fördela en summa, som numera säkerligen öfverstiger åtta miljoner kronor, så måste *privata ekonomiska intressen bringas i rörelse*. De åtta miljonerna, som undandragas det allmänna, skola någonstädes hamna. Och hvarje ficka, som mottager sin andel af dem, representerar ett mer eller mindre berättigadt *enskildt* ekonomiskt intresse.

Göteborgssystemet bör nog till sin kärna bevaras, men denna kärna består icke i den tillfälliga bolagsformen och den maktställning, som bolagen intaga i samhället, utan i *brännvinshandelns frigörande från hvarje enskildt ekonomiskt intresse.*

Den bärande tanken i Göteborgssystemet skulle ofantligt mycket mera förmå att göra sig gällande, om de många enskilda bolagens *befattning i sin nuvarande form med handeln af egentligt brännvin öfverlämnades åt en för hela riket gemensam kommission*, som ägde att efter statsmakternas anvisningar *meddela likformiga bestämmelser för hela landet*, såsom att *varan gjordes enhetlig*, finge *fastställd styrka* och såldes till *fastställt pris.*

En dylik anordning torde vara den enda, hvarigenom det är tänkbart att råda bot för de missförhållanden, som år från år allt skarpare framträda. Det synes uppenbart, att Riksdagen ej längre bör finna sig i ett omkostnadsslöseri, som under senaste femårsperiod ökats med nära en half miljon kronor om året, eller tillåta, att systembolagen utvidga sin verksamhet till områden, som omöjliggöra hvarje effektiv kontroll öfver deras handhafvande af det allmännas medel.

Något nämnvärdt intrång på de nu befintliga bolagens rätt skulle icke ske genom en dylik inskränkning i deras rörelse. Det stode dem fortfarande öppet att ägna sig åt de filantropiska värf, som alltid legat dem närmast om hjärtat: ordnandet af billiga och goda matställen för den arbetande klassen, samt af restaurantrörelse, där allmänheten kunde i ljusa och snygga lokaler erhålla förfriskningar, spirituosa eller icke. Den enda förändringen vore, att *afkomsten af själfva brännvinshandeln* icke finge tillfalla rörelsen.

Det synes mig nämligen själfklart att om mat och förfriskningsställen skola subventioneras af allmänna medel, hvarom meningarna kunna vara mycket delade, så bör understödet i främsta rummet utgå till sådana ställen, där spritdrycker *icke* få serveras och ej till sådana, som redan i sin utskänkningsrätt äga en särskild dragningskraft på kunderna och vidare bör detta understöd utgå i fasta belopp i form af kommunala anslag och icke bestämmas af enskilda bolag. Hvarthän det senare leder, visar bäst förhållandena i hufvudstaden, där subventionen åt bolagets 30 värdshus uppgår — såsom redan visats — till den ofantliga summan af 725,000 kronor årligen.

Skulle något bolag efter indragning af de egentliga brännvinsmedlen och oktrojens utlöpande ej längre vilja fortsätta sin rörelse utan upplösas, så stadgar lag redan nu, huru förfaras skall med dess tillgångar.

Här bör sålunda icke ligga något hinder för brännvinshandelns ordnande på ett sätt, som bättre än det nuvarande tillgodoser såväl nykterhetens och sedlighetens intresse, som ock vore ägnadt att tillföra det allmänna de miljonsummor, som nu åtgå såsom omkostnader.

En dylik af Konungen tillsatt kommission för handhavande och tillsyn af handeln med egentligt brännvin öfver hela riket skulle ock lättare än de många bolagen på ett med billighet och det allmännas bästa öfverensstämmande sätt kunna verkställa inköpen af den vara, som skall försäljas.

En dylik kommission komme såsom ensam köpare af allt det egentliga brännvin, som i landet konsumerades, att gentemot säljarne intaga en maktställning, som icke lämnade något spelrum åt spekulationslystnad eller begär att obehörigt uppskörta det allmänna, om dylikt begär skulle göra sig gällande.

Kommissionen kunde ock en gång för alla fastslå de *principer*, efter hvilka *priset skulle beräknas*.

Den kunde sålunda t. ex. stadga, att brännvinet skulle vara tillverkad uteslutande af svenska produkter, att det pris, som betalas för råvaran — i allmänhet potatis — skulle utgöra grundvalen för beräkningen, samt därefter så eller så många öre för brännerikostnader och så eller så många öre för varans förädling och öfriga behandling, till dess den i salufärdigt skick öfvertages af kommissionen.

Denna har här att röra sig på områden, som äro noga kända och där hvarje kostnad kan till bråkdel af öre exakt beräknas. Några spekulationsvinster kunde därför icke komma i fråga; de enda prisfluktuationer, som behöfde tagas i beräkning, vore de, som vållades af växlingar i potatispris och i arbetslöner.

Den enskilda vinningslystnaden blefve härigenom utestängd från brännvinshandteringen äfven på detta område. Denna handtering hade att tillgodoräkna sig ersättning för hafda omkostnader och arbete samt lämplig kapitalränta, men intet mera.

Ville man gå ännu ett steg längre, hvarigenom den enskilda brännvinshandteringen blefve än ytterligare inskränkt, så skulle staten genom samma kommission äfven låta verkställa all rening af sprit. Ett statsförvärf af nu befintliga reningsverk blefve i sådant fall nödvändigt.

Det torde nämligen få anses ställt utom allt tvifvel, att en lämpligt tillsatt kommission utan svårighet skulle kunna icke allenast sköta de för hela rikets brännvinskonsumtion erforderliga förädlingsverken utan också träffa de för såväl staten som brännvinsbrännarna fördelaktigaste aftalen med de senare.

Den sammanslutning inom spritförädlingsindustrin, som sedan någon tid existerar, har nedlagt en hel del tidigare arbetande förädlingsverk, och om staten blefve ensam förädlare, kunde sannolikt antalet ännu mer inskränkas.

De nuvarande reningsverken med tomter och byggnader torde kunna af staten förvärfvas till ett rimligt pris.

Öfverenskommelsen om prisbestämmelserna med brännvinsbrännarne och potatisodlarna kunde af staten träffas med hänsyn till såväl sedlighetens främjande och ^{af}rusdrycksbeskattningen, som tryggade afsättningsmöjligheter för viktiga jordbruksprodukter.

Det förefaller mig därför, som om äfven frågan om statens öfvertagande af reningsverken åtminstone vore förtjänt af en utredning. Att en sådan åtgärd vore fullt öfverensstämmande med den nuvarande ordningens ursprungliga afsikt att i största möjliga utsträckning minska den enskilda vinningslystnadens profit af tillverkningen af och handeln med brännvin, torde vara uppenbart.

En sak, som är synnerligen ömtålig, då det gäller att röra vid Göteborgssystemet i dess nuvarande form, är frågan om *vinstmedlens fördelning*. Å ena sidan äro de städer, som hafva bolag, genom kungl. förordningen af den 9 juni 1905 tillförsäkrade viss andel af dessa medel, å andra sidan ligger i strid mot nykterhetsintresset i detta stadgande en uppmuntran för den kommunala inkomstlystnaden att öka spritkonsumtionen.

En reformering af Göteborgssystemet, så att de många förvaltande bolagen i de särskilda städerna skulle ersättas af en för hela riket gemensam kommission måste medföra dels en högst ansenlig ökning af inkomsterna — särskildt därigenom att de stora förvaltnings- och andra kostnader bortfölla — och dels därigenom att dessa inkomster direkt inflöto i kommissionens kassa.

Men otvifvelaktigt skulle det medföra en högst betänkelig rubbning i städernas budget, om de nu beröfvades den inkomst, som lagen anvisat dem, om det å andra sidan än är från nykterhetssynpunkt en onkelig fördel, att staden för sin ekonomi icke är beroende af den större eller mindre spirituosaförbrukningen inom dess område.

En sådan lösning af denna fråga på grundvalen af *status quo* synes mig därför lämplig, att stad, där spirituosaförsäljes, äge att äfven efter bolagsväsendets reformering af de allmänna medel, som inflyta af detaljhandeln med egentligt brännvin, uppbära en årlig summa, som motsvarar medeltalet af de belopp, som under de senaste fem åren direkt

tillfallit staden, och att återstoden insattes i statskontoret för fördelning enligt nu gällande lag.

Genom en dylik anordning trädess icke städernas rätt och ekonomiska välfärd för nära, och de ställas likväl oberoende af den lokala brännvinsförbrukningens omfattning.

Den ifrige nykterhetsvännen doktor Ivan Bratt i Stockholm torde varit den som först offentligen framkastat tanken på *förbud för all utskänkning* af egentligt brännvin i öppet glas, men *tillåtelse till försäljning* af dylikt i förseglade flaskor, rymmande en stor sup, å matställen m. m. *under villkor att högre pris ej finge tagas än det å flaskan utsatta.*

Liknande bestämmelser, som äro byggda på själfva kärnan af det svenska Göteborgssystemet, nämligen att ingen enskild vinning får knytas vid brännvinsförsäljning, infördes i Ryssland, genom kejsarlig lag af den 6 juni 1894. I denna lag (utdrag af den meddelas i bil. 2) stadgas, att monopoliserade spritdrycker endast får säljas i förseglade eller med stämpelremсор försedda kärl af ned till 12,3 centiliters rymd (hundredelen af en vedro) å ställen, som därtill erhållit rättighet och till å flaskan utsatt pris, detsamma som inköpspriset, medan all öppen utskänkning är förbjuden.

Detta system har i de trakter det tillämpats visat sig i hög grad befordra nykterheten och har i allmänhet gjort ända på de judekrogar, som förr voro en pest för de ryska bondebyarne.

Emellertid ha dess gynnsamma verkningar i hög grad inskränkts, därigenom dels att *städernas* restauranter och utskänkingar *undantagits* och fri utskänking till innehafvarens vinning där fortfarande får utöfvas, och dels af att *minimimättet* satts så högt, att det rymmer omkring 3 supar, samt dels till slut af den speciellt ryska *korruption*, som alltför ofta låter lagens öfvervakare se genom fingrarne med lagöfverträdelse.

Rätt och konsekvent tillämpadt utgör detta system emellertid den bästa utveckling af den tanke, som ligger till grund för vårt Göteborgssystem. Hvarken kommun, bolag eller enskild kan hafva något ekonomiskt gagn af en drinkares fyllerilast. Försäljaren får ensam obehagen af dennas yttringar, men samhället i sin helhet får den vinst som af brännvinsförbrukningen uppkommer.

I det praktiska genomförandet har systemet ej heller visat sig medföra svårigheter. I nordamerikanska matsalsvagnar på järnvägstågen ser man det till och med tillämpadt af bekvämlighetsskäl och för den bättre kontrollens skull. Spirituosa, »cocktails» m. m., serveras där i små förseglade glasflaskor om 5 cts rymd. I Sverige har ju ock

efter införandet af stämpelskatt å punsch utskänkningen af denna vara i öppet glas förbjudits och ersatts med försäljning af förseglade flaskor af ned till en sjättedels liters rymd. Hos oss är ju ock vanligt att maldrycker serveras i slutna buteljer, som dragas upp vid bordet.

Det torde därför icke möta någon svårighet att hos oss äfven med afseende på brännvin genomföra ett liknande system. Och i fråga om tillsynen öfver att försäljaren icke skaffar sig obehörig och olaglig vinst genom att taga *högre pris*, än det utsatta för den sålda brännvinsflaskan, utgöra kunderna själfva den bästa bevakning. Ingen vill gärna betala mera för en vara, än han är skyldig till. Dessutom böra straffbestämmelserna vara så stränga, att de afskräcka från lagbrott.

De moderna tekniska anordningarna med automatiska sköljnings-, tappnings-, korknings- och etiketteringsapparater göra det möjligt att på snabbaste sätt och till billigaste pris tillhandahålla varan i försäljningsskick. Till belysning häraf vill jag blott nämna att endast vid Stockholms bryggerier årligen sköljas, tappas, korkas och etiketteras ungefär 150 miljoner (150,000,000) halfbuteljer öl eller omkring en half miljon hvarje söckendag året rundt.

Såsom en grundregel vid reformering af Göteborgssystemet och dess brännvinshandel måste sättas, att egentligt brännvin öfver hela landet tillhandahålles till *samma styrka*, af *samma slag* och till *samma pris*.

Vill man ej reformera baklänges måste man härvid utgå från den minsta alkoholstyrka som nu är bruklig, och det högsta pris, som tages vid utskänkning sättas såsom norm.

Stockholmsbolaget tager nu vid utskänkning kronor 2,15 för vanligt brännvin, beräknadt efter 50 procent alkoholstyrka. Ungefär samma pris torde gälla å andra platser inom landet. På grund häraf synes 2 kronor för 40 procent brännvin vara ett lämpligt uppåt afrundadt pris för all försäljning af egentligt brännvin.

Den största omsättningen af finare spiritiosa är samlad i Stockholm. Dess bolag har i år genom kontrakt bestämdt minimipriset för densamma till 3 kronor för hvarje liter. Jag anser att detta pris bör lagfästas för hela landet, då därigenom litersupning af dylik vara bör lida afbräck, samtidigt som staten själf beredes möjlighet att rationellt och enhetligt beskatta konsumtionen, som därmed ock kan frigöras från det bolagsgodtycke, som sträfvar att usurpera Riksdagens beskattningsmyndighet på detta område. Men denna måste vara lika för alla, bolag såväl som enskilda, så att det ej inträffar något sådant, som nu synes vara i görningen här i Stockholm, nämligen att Aktie-

bolaget Göteborgssystemet, under det att det förbjuder vinhandlarna att sälja konjak billigare än till 3 kronor litern, det själf ärnar tillverka och sälja konjak till 2 kronor litern, en åtgärd, som redan genom svårigheten att från det allmännas sida kunna tillförlitligt och effektivt kontrolleras, måste väcka betänkligheter, men ur nykterhets-synpunkt är alldeles förkastlig. Litersupningens stärfjande måste nämligen vara ett af lagstiftningens främsta uppgifter på detta område, och den billiga konjaken bär ej ringa skuld till denna supning. Dylig konjak blir ej mindre skadlig för nykterheten eller mindre hälsofarlig, därför att den tillverkas af ett systembolag under sedlighetens skylt.

För vinnande af det med motionen afsedda syftet får jag, med stöd af hvad jag här anført, vördsamt yrka, det Riksdagen måtte besluta att i skrifvelse till Konungen anhålla, att Hans Kungl. Maj:t täcktes låta utreda:

dels huruvida icke ledningen och tillsynen öfver den detaljhandel med brännvin, som nu utöfvas af ett hundratrettiotal hvar för sig själfständiga bolag, bör öfverföras till en för hela riket gemensam styrelse, tillsatt af Konungen;

dels huruvida icke förbud må utfärdas för detaljhandel med egentligt brännvin i annat än slutet och försegladt kärl;

dels såsom en följd häraf, huruvida icke all utskänkning af egentligt brännvin i öppet mått eller glas må förbjudas;

dels beträffande ändring i bestämmelserna angående storleken af nu gällande försäljningsavgifter till en mera enkel och mera effektiv form, och

dels huruvida och på hvilka villkor nuvarande spritförädlingsverk böra och kunna af staten inlösas, samt slutligen

dels hvilken ökad inkomst staten genom de till utredning föreslagna förändringarna kan komma att tillföras,

och sedan till Riksdagen framställa det förslag till förändring af nu gällande kungl. förordning om försäljning af brännvin och annan spirituosa, hvar till utredningen kan gifva anledning.

Stockholm den 25 januari 1911.

August Bellinder.

Bilaga 1.

Fördelning af utgifter i Aktiebolaget Göteborgssystemet i Stockholm
under år 1909.*För utskänkning.*

Hyror för utskänkingsställen	Kronor	258,100: —
Aflöningar till utskänkingsföreståndare	„	110,030: —
Aflöningar till ordningsmän	„	72,429: 30
Omkostnader för utskänkingsställen	„	209,151: 89
Afskrifningar å utskänkingsinventarier	„	8,189: 01
	Summa Kronor	657,900: 20

För utminuterering.

Hyror för utminuteringslokalerna	Kronor	38,650: —
Aflöningar till minuthandelsföreståndare	„	72,843: 50
För polisbevakning, hyrkuskräkningar m. m.	„	14,144: 26
Afskrifningar å minuthandelsställens inventarier	„	3,311: 46
	Summa Kronor	128,949: 22

Gemensamma.

Aflöningar till styrelse och direktör	Kronor	23,000: —
Till kontorspersonalen	„	32,506: 62
Allmänna omkostnader	„	15,440: 41
Reparationer och underhåll	„	48,203: 87
Undersökningar af mat och dryckesvaror	„	5,000: —
Annonser och tryck	„	6,691: 98
Afskrifningar å inventarier (stall och kontor)	„	2,166: 45
	Summa Kronor	133,009: 33

Bilaga 2.

I den ryska lagen om kronoförsäljning af starka drycker af den 6 juni 1894 stadgas:

- § 17. All försäljning af sprit, brännvin och liknande starka drycker sker i kronans lägenheter eller i sådana, som innehafvas af personer, som af kronan erhållit försäljningsrätt;
- § 28. Brännvin och sprit få icke säljas annat än i genom öfverdestillation renad form och af en styrka, som icke understiger 40 procent;
- § 29. Minimi- och maximiprisen fastställas genom lag;
- § 30. Inom dessa gränser fastställles försäljningspriset för hvarje plats af finansministern, hvarvid är att iakttaga att priset för hvarje del af en vedro skall stå i proportion till priset å hel vedro med afrundning af bråkdel af kopek;
- § 31. Brännvinets styrka och pris skall vara angifvet å den på kärlet klistrade etiketten;
- § 32. Spritdrycker i större myckenhet än $\frac{1}{10}$ vedro måste af köparen föras från försäljningsstället i samma kärl, hvori de köpts och med obrutna sigill, plomber eller stämpelremсор (banderoller).
- § 33. Försäljning af spritdrycker få — med i § 35 uppräknade undantag — endast ske till afhämtning och skola de utlämnas i förseglade eller med stämpelremсор försedda kärl i mått af *en hundraedels vedro* eller mera och till pris, som öfverensstämma med de enligt § 30 fastställda. Från krononederlagen få dock spritdrycker äfven utlämnas i köparen tillhöriga kärl, dock först efter behörig försegling af desamma;
- § 34. Innehafvare af sådana försäljningsställen, där spritdrycker uteslutande säljas till afhämtning och i förseglade kärl, erhålla för denna försäljning en godtgörelse af staten på de villkor och efter grunder, som af finansministern bestämmas;
- § 35. I alla de restauranter, hvilka hafva rätt att försälja spritdrycker, få dessa säljas såväl till afhämtning som till förtäring på stället, likväl så att de skola utlämnas i förseglade kärl och till utsatt pris. Oberoende häraf kunna dessa drycker äfven utskänkas i kvantitet efter behag ur flaska till fritt pris *i sådana restauranter, som äro belägna i städer*, och som därtill hafva vederbörande myndighets tillåtelse, samt vid utskänkning å teatrar, klubbar, järnvägsstationer och ångare, samt vid särskilda tillfällen, likväl så att i dessa lokaler ej få förvaras spritdrycker af tillhoppa mera än en vedros rymd i oförseglade kärl. Med särskildt tillstånd af finansministern kunna äfven restauranter å landsbygden erhålla rätt till liknande utskänkning.
- I not till § 35 medgifves att i undantagsfall tillåtelse kan gifvas att i oförsegladt skick förvara större mängd spritdrycker än en vedro.
- En vedro är lika med 12,3 liter.